

ÇAGANYŇ IRKI ÖSÜŞINIŇ WAJYPLYGY NÄMEDE?

**Çaganyň irki
ösüşini nämäni
aňladýar?**

**Taýýarlan: Matalowa O.A. TMBI-niň
Mekdebe çenli terbiýe we başlangyç
bilim bölüminiň müdiri**

Intellekt

- ◆ **Intellekt – bu grek dilindäki *intellectus* sözünden gelip çykan we ol aň, düşünje, akyl ýetirme diýmegi aňladýar**
- **Intellekt adamyň dünýä düşüniş we kabul ediş başarnygyny görkezýär**
- **Intellektiň her bir görnüşi aýratyn ukyplara we başarnyklaryň toplumyna eýedir**

Adamyň beýnisiniň

Köne düşüňjeler

Beýniniň ösüşi siziň geniňiziň we alan tejribäňiziň arasyndaky çylşyrymly özara baglanyşyga baglydyr

3 ýaşa çenli toplanan tejribe onuň mundan buýanky ösüşine çäkli täsir edýär

Terbiýeçi bilen hoşniýetli gurşawyň bolmagy çaganyň irki ösüşine we bilim almagyna oňalylyk esas döredýär

Beýniniň ösüşi göni häsiýete eýedir: beýniniň öwrenmäge we üýtgemäge bolan ukyby onuň çagalyk döwrüniň bütin dowamynda kadaly eýedir

Kiçi ýaşda çaganyň beýnisi talyplaryňky ýaly o diýen işjeň bolmaýar

Täze düşüňjeler

Beýniniň ösüşi gen arkaly çaganyň toplaýan tejribesi bilen baglanyşygyndan gelip çykýar

Irki ýaş döwründäki özara gatnaşyk gönüden-göni beýniniň işine täsir edýär

Irki ösüşdäki gatnaşyklar diňe ýakymly esasy döretmän, eýsem beýniniň işjeňligine uly täsiri bar

Beýniniň ösüşi göni häsiýete eýe däldir: dürli bilimlari we başarnyklary edinmäge beýni üçin örän gowy pursatlar bardyr

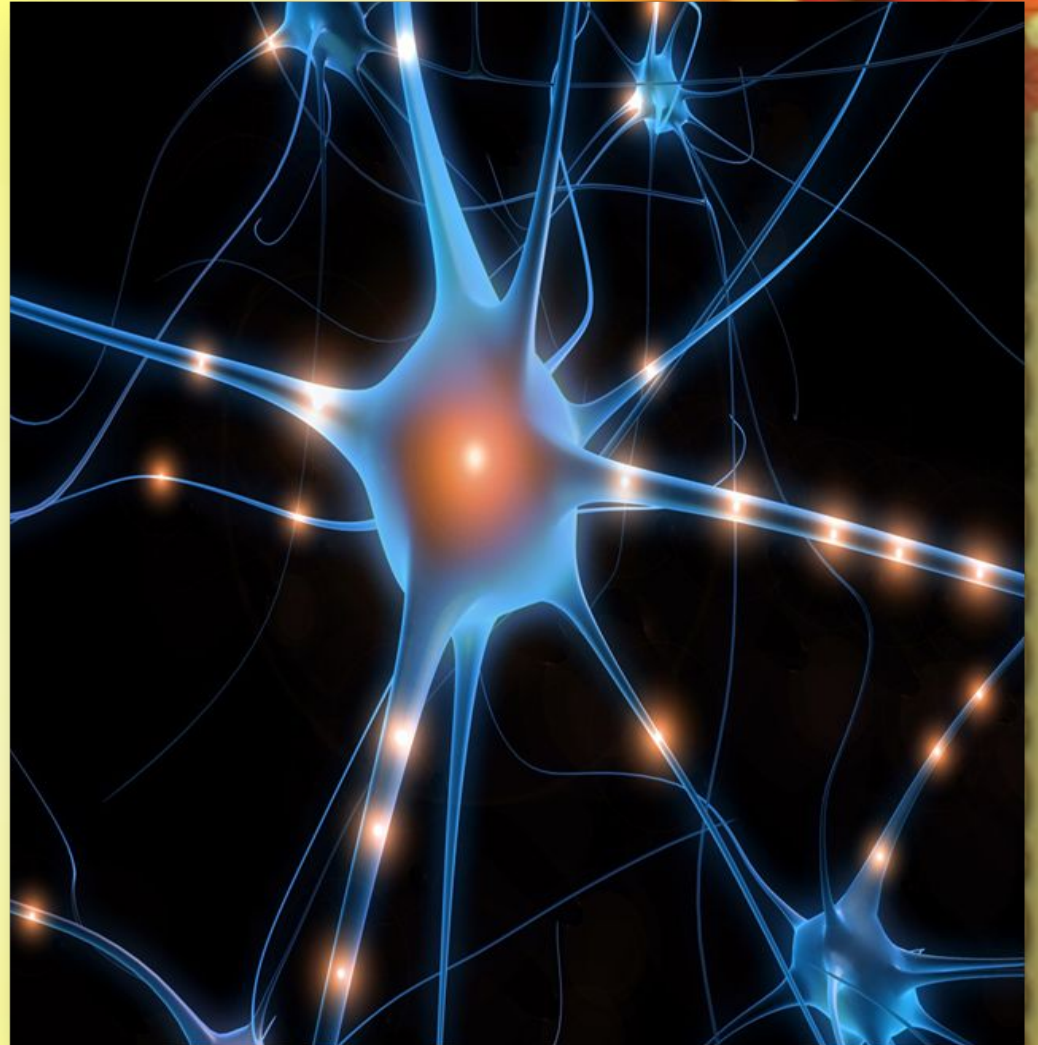
3 ýaşa ýeten çaganyň beýnisi uly adamyň beýnisine garanyňda 2 esse işjeň bolýar

Kelle beýniniň nerw süýümleriniň

Her **sepleşmesi** öýjüde 15000 sinaptik baglanyşyk bolýar. Sinaps - bu nerw süýümlerini baglanyşdyrýan merkez. Ol ýerde suwuklyk bolup, ol maglumatyň tiz ýaýramagyna ýardam edýär.

Signallar beýleki öýjüklere örän uly tizlik bilen baryp ýetýärler

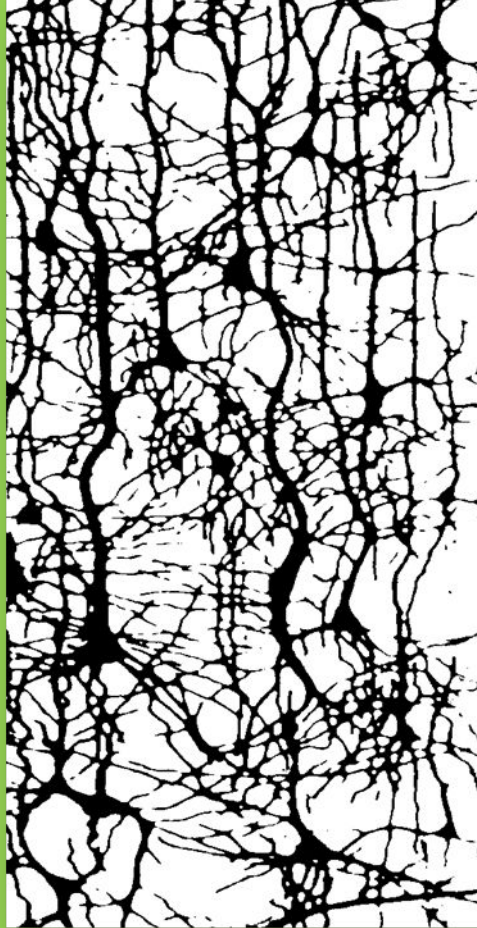
Sinapslar daşky täsiriň netijesinde ösýärler we üýtgeýärler

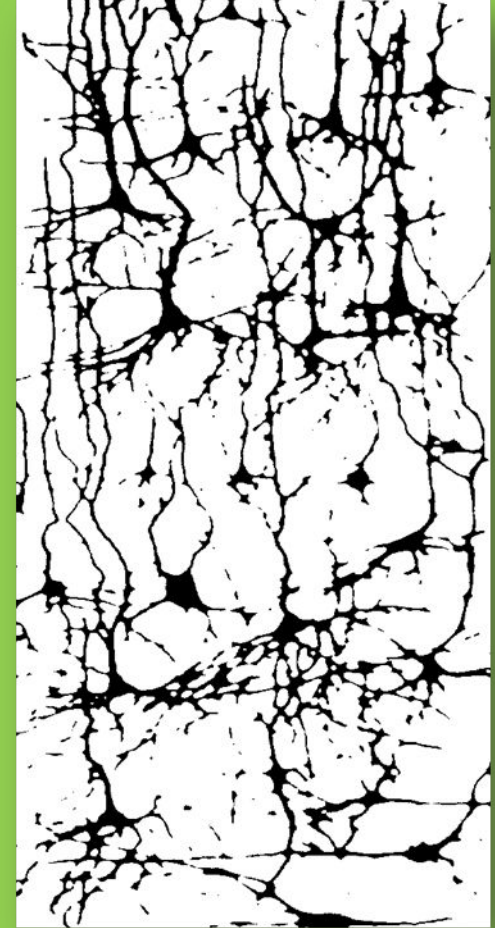
**Adamyň
doglan
wagtynda
kelle beýnisi**

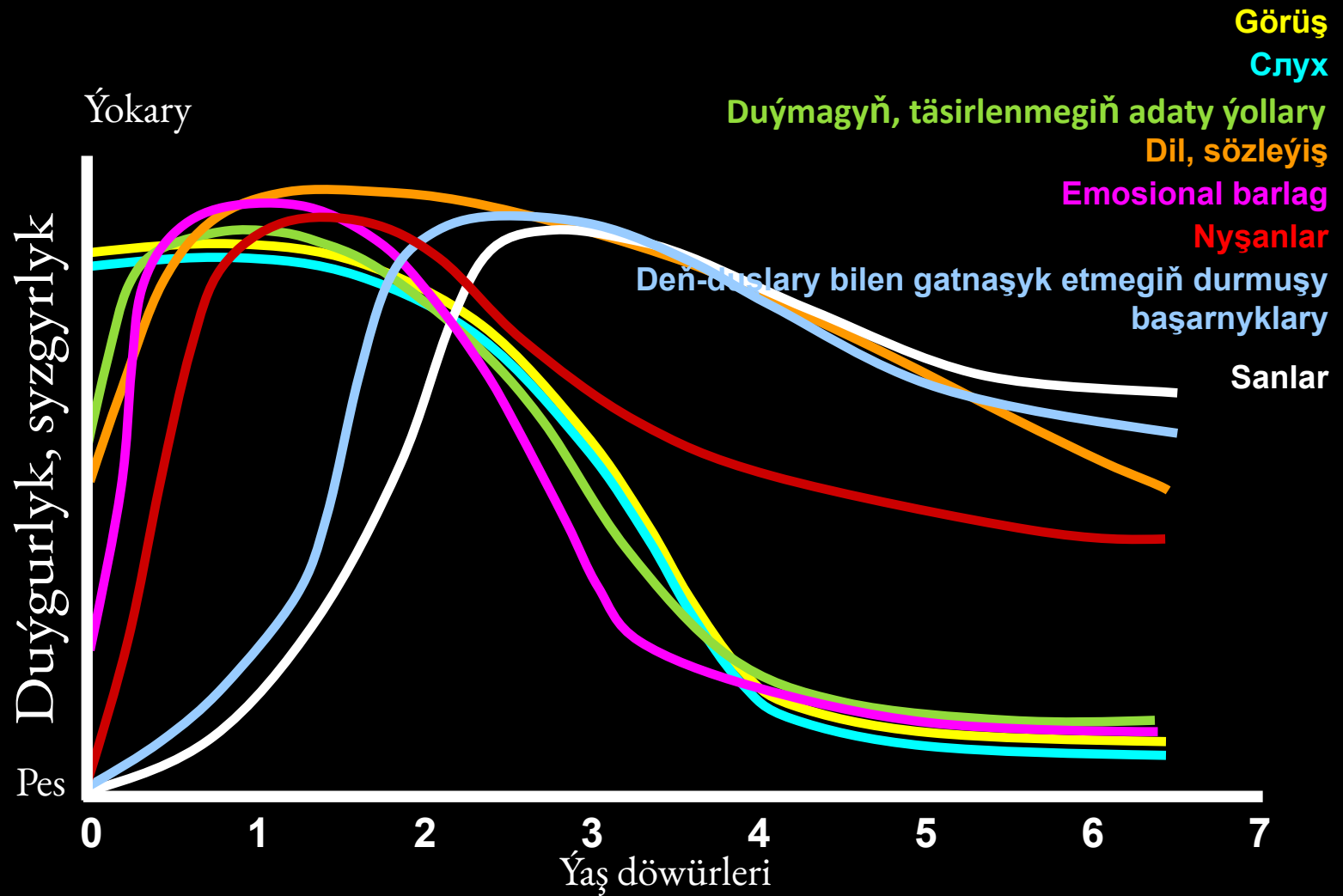
**6 ýaş
döwrün
de**

**14 ýaş
döwründ
e**

Irki ösüşiň wajyp taraplary

Sinaptik baglanyşyklaryň ösüşi

- ❖ **3 ýaşdan 10 ýaşa çenli döwürde beýni sinaptik baglanyşyklary hem döretmegi dowam edýär, hem weýran edýär.**
- ❖ **10 ýaşdan soň baglanyşyklaryň artykmaçlaryny aýyrmak prosesini başlanýar we giçki ýetginjeklik döwrüne çenli ol baglanyşyklaryň ýarysy galýar.**
- ❖ **Bu proses ýasamak ýa-da kämilleşdirmek, düzmek**

ÇAGANYŇ IRKI ÖSÜŞINIŇ WAJYPLYGY

ÇAGANYŇ IRKI ÖSÜŞINIŇ WAJYPLYGY

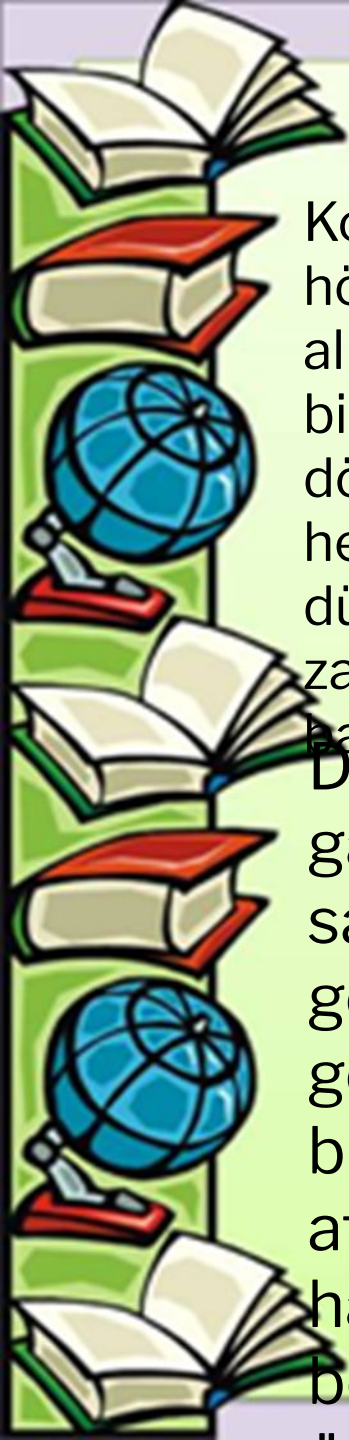
- ❖ Çaganyň irki ýaşdaky bilimi ikiýylçy çaganyň bolmagyny aradan aýyrýar
- ❖ Çaganyň irki ýaşdaky bilimi sowatlylygyň görkezijiligini ýokarlandyrýar
- ❖ Irki ýaşda bilim alan çagala birinji synpa barmaga taýýardyrlar

ÇAGANYŇ IRKI ÖSÜŞINIŇ WAJYPLYGY

- ❖ **ÇIÖ – bu çaganyň hukugy**
- ❖ **ÇIÖ mundan buýana okamagynyň binýadyny goýýar**
- ❖ **ÇIÖ dil ösüşiniň esaslaryny goýmaga ýardam edýär**
- ❖ **Soňra ýetmezini doldurjak bolanyňdan, irki ýaşda aldasyny edeniň ýagşydyr**

Komenskiý “bilmegiň ilki başy hökmünde duýup bilmekden ugur almalydyr, çünki ozaly bilen duýup bilmek bolmasa, akylda hiz zat döremeýär, şuňa görä-de, taglymaty hem zat hakynda söz bilen düşündirmekden başlaman, eýsem zady görkezip, oňa syn etmekden başlamak gerek” diýýär.

Danalaryň aydan her bir sözi, ýokarda getiren gyzyla gaplaýmaly sözlerimiz bilim bilen terbiýäniň sazlaşykly alnyp barlanda, irki ýaş döwründe görkezip öwredeniňde netijeli boljakdygyny görkezýän jümlelerdir. “Abraý mirasda däl-de, akyl bilen edepdedir” diýen halk pähimine eýeren ata-babalarymyz edebi altyndan hem gymmat hasaplapdyrlar. Maşgala terbiýesine uly üns berlipdir. Maşgala terbiýesi gadymyýetde hem irki

STRESSLER

- ❖ **Çagalar ýeňil stresi ýeňillik bilen geçirmegi, ondan peýda almagy hem başaryrlar.**
- ❖ **Zäherli stressler (çaga gödek daraşmak, ugruna seretmezlik, şikes ýetmek) irki ýaş döwründe çaganyň ösüşine uzak wagtyň dowamynda ýaramaz täsir edýär.**
- ❖ **Zäherli stressler ösüşi haýallaşdyrýar, saklaýar diýmek hem bolýar.**

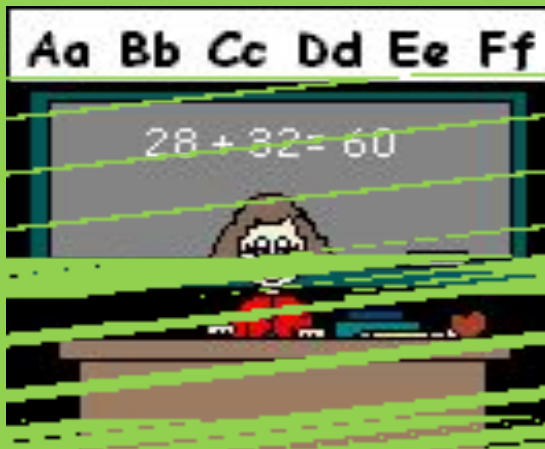

Barlaglar

görkezýär:

Irki ösüşiň maksatnamalary çaganyň aňýetirijilikli ösüşine we öwrenmegine ýol açmak bilen başlangyç synplarda we ondan ýokarky synplarda hem ýokary netijeleri görkezmegine ýardam edýär.

Biz hemişe ýatda saklamalydyrys, dünýädäki her bir adam hemme çaganyň geljegi barada jogapkärdir.

Çagalar – biziň geljegimiz, biziň ynamymyz, biziň wyždanymyz, biziň ykbalymyz.

Tereza Gonsales

Diñläniñiz üçin sag boluñ!

